

Kamojų parapiinės bažnyčios biblioteka XVII a. viduryje

MINDAUGAS PAKNYS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas
mindaugas.paknys@lkti.lt
<https://orcid.org/0000-0003-4609-5837>

ANOTACIJA. Straipsnis skirtas Kamojų bažnyčios bibliotekai, kurios knygų sąrašas buvo sudarytas per 1654 m. vizitaciją. Publikacijoje pateikiamas ir šios bibliotekos aprašas bei svarstoma, kokios tai galėjo būti knygos. Kamojų bažnyčios bibliotekos knygų rinkinys buvo neįprastai didelis, palyginti su kitų XVII a. vidurio Vilniaus vyskupijos bažnyčių rinkiniais. Tuo metu parapiinių bažnyčių bibliotekas sudarė vidutiniškai vos keliolika knygų, o Kamojuose buvo surašytas maždaug dviejų šimtų knygų rinkinys. Ir tai toli gražu nebuvo knygos, susijusios vien su liturgine ar sie-lovadine veikla. Bibliotekoje buvo nemažai Antikos autorių, Viduramžių rašytojų, istorinių knygų, religinės polemikos ar net eretikams priskiriamų veikalų. Kamojų bažnyčią 1606 m. fundavo Jonas Rudamina Dusetiškis, jo sūnus Petras Rudamina Dusetiškis taip pat jai skyrė daug dėmesio. Iš jo aplinkos ir galėjo į bažnyčią patekti didelė dalis knygų. Straipsnyje aptariama Kamojų bažnyčios istorija, jos fundatoriai ir XVII a. surašytas knygų rinkinys, analizuojama, kokios knygos jį sudarė, kas jų autoriai, koks bibliotekos likimas. Straipsnyje nėra pateikiamas tipiškas XVII a. vidurio parapiinės bažnyčios bibliotekos vaizdas, tačiau knygų rinkinio aptarimas leidžia geriau suvokti ir apskritai bajorijos tuo metu turėtas bibliotekas, rinktas bei skaitytas knygas.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė; Katalikų bažnyčia; pa-rapijos; Kamojys; bajorai; Rudaminos Dusetiškiai; fundacijos; bibliotekos; knygos; Senoji literatūra.

Kamojų Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia yra Baltarusijos teritorijoje, Vitebsko srityje, Pastovų rajone. Nereikėtų šio miestelio painioti su lietuviškais Kama-jais – miesteliu Rokiškio rajone. Tačiau Kamójys (baltarusiškai – Kamai) yra ne tik netoli dabartinės sienos su Lietuva (apie 10 km nuo Adutiškio), tačiau

ir glaudžiai susiję su Lietuvos istorija. Kamojys – sena privati Lietuvos bajorų valda, čia XVII a. pradžioje įsteigta parapiinė bažnyčia visą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpį priklausė Vilniaus vyskupijai, Svyrių dekanatui.

Šio straipsnio pagrindinis tikslas – papasakoti apie XVII a. viduryje šios bažnyčios bibliotekoje buvusį knygų rinkinį¹. Greta straipsnio pateikiama Kamojų bažnyčios bibliotekos knygų sąrašo publikacija, kur įmanoma joje nurodant ne tik galimus autorius, bet ir leidinių pavadinimus. Drąsiai galima sakyti, kad savo apimtimi ir turiniu tokia biblioteka Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kontekste buvo išskirtinė, o tarp provincinių XVII a. Vilniaus ar Žemaičių vyskupijų bažnyčių – pati didžiausia. Šios bibliotekos knygų rinkinys turėtų sudominti ne tik Bažnyčios istorijos tyrinėtojus, bet ir senosios literatūros tyrėjus, taip pat visus, besidominčius bajorijos istorija, nes jis puikiai liudija, kokios knygos buvo renkamos ir skaitomos XVII a. viduryje². Tačiau pasakojimas apie knygas būtų vienpusiškas, jei straipsnyje būtų apsiribojama tik knygų sąrašu ir knygų aptarimu: verta susipažinti, kokia buvo Kamojų gyvenvietės ir parapiinės bažnyčios istorija, kas buvo bažnyčios geradariai ir kaip toks didelis knygų rinkinys galėjo atsidurti bažnyčioje.

Gyvenvietė Kamojkos (Kamojėlės) upelio kairėje pusėje aptinkama nuo seno, valdos XVI a. priklausė Radviloms, paskui Pronskių giminei, o XVI a. pabaigoje perėjo Rudaminoms. Jonas Rudamina Dusetiškis (1543–1621) XVII a. pradžioje pastatė mūrinę Šv. Jono Krikštytojo bažnyčią, kuriai fundaciją užrašė 1606 m. birželio 6 dieną³. Pats Jonas Rudamina Dusetiškis didelės

¹ VUB RS, f. 57 B-53, b. 42, l. 417v–419r. Bibliotekos knygos Kamojų bažnyčioje buvo surašytos vykdant Vilniaus vyskupijos parapijų vizitaciją 1653–1654 metais.

² Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpio bibliotekų tyrimai tikrai nėra apleisti ir, nors ne itin gausiai, nuolat vykdomi. Dėmesio susilaukia tiek platūs vienuolynų, Vilniaus akademijos knygų rinkiniai, tiek didikų, bajorų ar miestiečių turėtos bibliotekos. Plačiau žr.: Arvydas Pacevičius, *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864: dingęs knygos pasaulis*, Vilnius: Versus aureus, 2005; Vaida Kamuntavičienė, „Žemaičių vyskupijos parapijų bibliotekos 1675–1677 m.“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, 2005, t. 19, kn. 1, p. 307–324; Alma Braziūnienė, „Senųjų asmeninių Lietuvos bibliotekų tyrimai: „status quo““, in: *Atminties institucijų rinkiniai*, sud. Arvydas Pacevičius, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 33–65; Jolita Sarcevičienė, „Knygos Vilniaus miestiečių namuose XVIII a. pirmoje pusėje“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2019, t. 47, p. 249–280.

³ LMAVB RS, f. 43, b. 204, nr. 349; Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, 1775, p. 1341–1348; Biblioteka Narodowa w Warszawie, mf. 11649, p. 710; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3304, l. 1.

politinės karjeros nepadarė – buvo Breslaujos pavieto vaikiu, taip pat kelis kartus (1602, 1605, 1615) buvo rinktas pasiuntiniu į Vyriausiojo Tribunolo teismus Vilniuje⁴. Tėvui Vilniaus burmistrui Motiejui Rudaminai (m. 1586) padedant, jis įsigijo valdas (kai kurias kartu su broliais) Dūkštose, Kriaunose, Dusetose, Kamojyse (1592), Polonkoje, Graužiškiuose bei kitose žemėse. Dera pripažinti, kad būtent manipuliuodamas žemės valdomis, už užstatomą žemę skolindamas pinigus, o vėliau gaudamas palūkanų arba perimdamas užstatytas valdas jis gana sėkmingai turtėjo. Nors fundavo ir pastatė mūrinę Kamojų bažnyčią, po mirties, vykdant jo paties valią, buvo palaidotas Vilniaus bernardinų Šv. Pranciškaus ir šv. Bernardino bažnyčioje.

Jonas Rudamina Dusetiškis buvo vedęs Feliciją Talačkaitę (Tołoczkwona), su ja susilaukė net devynių vaikų. Iš keturių dukrų vyriausioji Magdalena įstojo į Nesvyžiaus benediktinių vienuolyną, Kotryna ištekėjo už Oršos pastalininkio Václavo Bieganskio, Marina ištekėjo už Lydos žemės teismo teisėjo Jono Narbuto, o jauniausioji Felicija – už Polocko pakamario Kristupo Korsako. Iš penkių sūnų du žuvo karo mūšiuose (Paulius ir Jurgis⁵), o kiti trys padarė neblogas politines karjeras: Jonas Rudamina Dusetiškis (1581–1646) užsitarnavo Naugarduko kašteliono pareigas, Petras Rudamina Dusetiškis (m. 1649) tapo Smolensko kaštelionu, o Kristupas Rudamina Dusetiškis (m. 1655) kilo aukščiausiai – tapo Minsko vaivada. Verta pažymėti, kad visi trys broliai XVII a. pirmoje pusėje tapo LDK senatoriais Abiejų Tautų Respublikos Seime, ir nors jų pareigos nebuvo labai įtakingos, giminė tikrai buvo matoma valstybėje.

Kamojų istorija kol kas nesulaukė didesnio tyrinėtojų dėmesio, tačiau Jono Rudaminos Dusetiškio XVII a. pradžioje pastatyta mūrinė bažnyčia architektūros istorikų neliko nepastebėta. Tai masyvi, beveik kvadratinio plano

⁴ Henryk Lulewicz, „Rudomina Dusiacki Jan (ok. 1543–1621) wojski brasławski“, in: *Polski słownik biograficzny*, t. 32, Wrocław–Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1989–1991, p. 670–671. Tai kol kas lieka plačiausiai surinkta Jono Rudaminos Dusetiškio biografija.

⁵ Jurgiui Rudaminai Dusetiškiui (1591–1621), žuvusiam Chotino mūšyje, antkapį Naugarduko bažnyčioje įrengė jo brolis Jonas Rudamina Dusetiškis. Žr.: Marija Matuškaitė, *Išėjusiems atminti: laidosena ir kapų ženklinimas LDK*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 208–210; Katarzyna Kolendo-Korczak, „Epitafium Jerzego Rudominy i jego towarzyszy w farze w Nowogrodku – rzeźba inspirowana literaturą i literatura inspirowana rzeźbą“, in: *Literatura a rzeźba*, pod red. Tomasz Szybisty, Kraków: iMedius, 2018, p. 165–178.

bažnyčia su dviem bokštais pagrindiniame fasade. Jos architektūra artimesnė renesansui nei gotikai, tačiau pagrindinis akcentas sutelktas gynybinėms funkcijoms – aukšti 16 metrų bokštai, storos (apie dviejų metrų) sienos, siauri langai ir nedidelės šaudymo angos liudija, kad ne grožis čia svarbiausia, o tvirtumas ir patikimumas. Kad ir kaip būtų, bažnyčios architektūra menkai pasikeitusi išliko iki mūsų dienų. Tiesa, XVII a. antroje pusėje (apie 7-ą dešimtmetį) po gaisro sumūryta stogo perdanga (iki tol buvo medinė), XVIII a. primūryta šoninė koplyčia, bažnyčia remontuota XIX a., sovietmečiu buvo uždaryta, bet stipriai nenukentėjo, o neseniai grąžinta tikintiesiems. Bažnyčios interjere liko XVIII a. gaminti altoriai, vargonai, taip pat yra išlikę to laikotarpio sieninės puošybos⁶.

Kaip atrodė XVII a. pradžioje įrengta bažnyčia, suprasti padeda istoriniai šaltiniai. XVII a. viduryje (1654)⁷ didžiajame altoriuje buvo stebuklingas malones liudijančiais votais apkabinėtas Švč. Mergelės Marijos su Kūdikieliu paveikslas, šonuose stovėjo šv. Petro ir Pauliaus skulptūros, aukščiau buvo įtaisytas paveikslas „Šv. Jonas Krikštytojas krikštija Jėzų“, o pačiame viršuje pastatyta Prisikėlusio Kristaus skulptūra. Taip pat šalia didžiojo altoriaus stovėjo senas nedidelis medinis altorius, kuriame buvo Kristaus nuėmimo nuo Kryžiaus paveikslas, o šonuose įtaisyti šv. Kazimiero ir šv. Jono Krikštytojo paveikslai. Gali būti, kad tai buvo seniausias pirmasis bažnyčios altorius, įrengtas dar paties fundatoriaus (su jį globojančio šv. Jono Krikštytojo atvaizdu). Antrasis altorius navoje buvo su paveikslu „Šv. Ona Pati trečioji“ (Švč. Mergelė Marija su Kūdikiu, šalia šv. Ona). Altoriaus viršutiniame tarpsnyje buvo įstatytas retesnės ikonografijos paveikslas „Dvylikametis Kristus moko Rašto aiškintojus ir fariziejus“, o virš jo dar pastatytas Nukryžiuotasis. Trečiame altoriuje navoje buvo Nukryžiuotą Kristų vaizduojantis paveikslas, o prie kryžiaus sukniubusi šv. Marija Magdalena. Altoriuje buvo ir daugiau paveikslų: šonuose šv. Mikalojaus ir šv. Kazimiero, aukščiau pavaizduota Švč. Mergelė Marija su Kūdikiu, o pačiame viršuje įtaisyta Jėzaus Vardo monograma. Ketvirtame altoriuje pagrindinis paveikslas vaizdavo Švč. Mergelės Marijos karūnavimą (karūnavo Švč. Trejybė). Aukščiau buvo dar vienas neįprasto siužeto paveikslas, vaizduo-

⁶ Jolita Liškevičienė, „Kamojys (Kamojai)“, in: *Vadovas po Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę*, sud. Aistė Paliušytė ir Irena Vaišvilaitė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012, p. 269–270.

⁷ VUB RS, f. 57 B-53, b. 42, l. 415r-421r.

jantis Švč. Mergelę Mariją, budinčią prie miegančio Kristaus. Vietoj penkto altoriaus buvo tiesiog pakabintas dar vienas Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu paveikslas. Akivaizdu, kad bažnyčia buvo įrengta kur kas prabangiau nei eilinė parapiinė bažnyčia. Mūrinė, dvibokštė, tvirta, su penkiaais altoriais – reta kuri Vilniaus vyskupijos parapiinė bažnyčia, esanti ne didžiuosiuose miestuose, XVII a. pirmoje pusėje galėjo jai prilygti. Bažnyčios liturginis inventorius taip pat liudijo fundatorių dosnumą. 1654 m. minimos bažnyčioje esančios 4 sidabrinės Mišių taurės, beveik pusketvirto kilogramo sidabrinė monstrancija, 15 arnotų, 5 kapos, 14 antepediumų altoriams, bažnyčios chore stovėjo 8 balsų vargonai. Tuo metu prie klebonijos jau buvo įrengtos mokyklos patalpos jaunimui lavinti ir špitolės kambariai neišgalintiems savarankiškai gyventi. Šiandieniniais žodžiais tariant, tai buvo to laiko moderni, gerai aprūpinta ir puikiai atrodanti, netgi šiek tiek prabangi parapiinė bažnyčia, liudijanti fundatorių globą ir rūpestį.

Vėliau interjeras, natūralu, šiek tiek keitėsi. Po XVII a. vidurio karų bažnyčioje buvo jau tik trys altoriai – didysis su Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu paveikslu pirmame ir šv. Jono Krikštytojo (krikštijančio Kristų) antrame tarpsnyje, dviem šv. Petro ir šv. Pauliaus skulptūromis. Antras altorius liko su „Šv. Onos Pačios trečiosios“ paveikslu, o trečiame pakabintas naujas šv. Pranciškaus Ksavero paveikslas⁸. Tuo metu bažnyčioje mažėjo ne tik altorių, bet ir liturginio inventoriaus, liturginių rūbų, antepedijų, ir tai liudijo, kad parapiinė bažnyčia prarado dosnių fundatorių globą ir paramą⁹. Visgi didžiojo altoriaus ikonografija išliko panaši iki šių dienų. Pagrindinį Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu paveikslą pakeitė Nekaltojo Švč. Mergelės Marijos Prasidėjimo paveikslas, tačiau šonuose liko šv. Petro ir šv. Pauliaus skulptūros, o viršuje – bažnyčios titulą ir jos fundatorių primenantis paveikslas „Šv. Jonas Krikštytojas Jordano upėje krikštija Kristų“. Žinoma, pats pirminis altorius, paveikslai ir skulptūros keitėsi, tačiau jos primena pirminę įkūnytą idėją. Tačiau kaip su visu tuo susijęs XVII a. viduryje bažnyčioje buvęs išpūdingas knygų rinkinys?

⁸ LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3970, l. 107–109: Kamojų bažnyčios 1675 m. rugsėjo 16 d. inventoris aprašas; VUB RS, f. 57 B-53, b. 554: Kamojų bažnyčios 1676 m. rugpjūčio 31 d. inventoris aprašas.

⁹ Pavyzdžiui, 1739 m. chore minimi vis dar tie patys 8 balsų vargonai, bet, kaip teigiama, jau gerokai aplūžę ir reikalaujantys remonto (VUB RS, f. 57 B-53, b. 557: Kamojų bažnyčios 1739 m. rugpjūčio 21 d. inventoris aprašas). Jei Rudaminų-Dusetiškių giminė ir toliau būtų rūpinusi parapija, vargonai tikrai būtų skambėję geriau.

Dar kartą grįžkime prie bažnyčios įsteigimo. Netgi šiek tiek anksčiau. Kamojų bažnyčios fundatoriaus tėvas Motiejus Rudamina buvo pasiturintis Vilniaus miestietis, pirklys, burmistras, savo vaikams jis paliko mūrinį namą Vilniaus rotušės aikštėje¹⁰. Tačiau tik XVI a. antroje pusėje jis kartu su sūnumis gavo bajorystę, o Radvilos (konkrečiai Mikalojus Radvila Rudasis) leido jiems naudoti jų herbą „Trimitai“ (arba „Ragai“, lenk. *Trąby*). 1568 m. Motiejus Rudamina gavo bajoro vardą, 1573 m. jam Radvilos leido naudoti savo herbą, o 1576 m. buvo patvirtinta bajorystė ne tik jo vaikams, bet ir visiems vėlesniems giminės palikuonims. Taigi, nors ir pasiturinti giminė, jie buvo nauji žemvaldžiai, todėl giminės noras supirkti ne vieną ir ne du žemės sklypus natūraliai kilo iš jų noro įsitvirtinti naujajame luome. Du Motiejaus sūnūs (Tomas m. 1594 ir Laurynas m. 1602) mirė gana anksti, todėl užtikrinti giminės tęstinumą teko jauniausiam Motiejaus sūnui, minėtajam Jonui (m. 1621). Būtent iš tokios perspektyvos dera matyti ir naujai funduotą bei pastatytą mūrinę Kamojų bažnyčią. Dauguma istorinių, turtingų ir svarbią padėtį valstybėje užsitarnavusių giminių turėjo savo giminės centrus, vadinamuosius „lizdus“, tėvonijas, nekropolius. Pavyzdžiui, Goštautai turėjo Geranainis, Sapiegos – Ružanus, Pacai – Jiezną, o galingiausia LDK Radvilų giminė turėjo net tris tokius centrus – Nesvyžių, Biržus ir Kėdainius. Jau XVI a. antroje pusėje – XVII a. istorinės giminės jie turėjo savo pagrindinius giminės dvarus, globojo bažnyčias, kuriose buvo laidojami giminės nariai, turėjo svarbiausias valdas, garantuojančias giminės išlikimą. Akivaizdu, kad būtent Jonas Rudamina Dusetiškis sekė tokiu nusistovėjusiu modeliu ir stengėsi įtvirtinti savo bajorystės statusą bei giminę „įrašyti“ jei ne tarp pačių kilmingiausių, tai bent jau tarp gerbiamų LDK giminių. Nors beveik nieko nežinoma apie Kamojų dvarą, savo valdose pastačiusi tokią išskirtinę mūrinę bažnyčią Rudaminų-Dusetiškių giminė neabejotinai turėjo pasirūpinti ir dvaro statyba¹¹. Visgi Jonas Rudamina Dusetiškis, pats nupirkęs ir apstatęs Kamojų valdas, nepanoro būti palaidotas Kamojų bažnyčioje ir amžinojo poilsio atgulė, kaip jau

¹⁰ Mindaugas Paknys, *Vilniaus miestas ir miestiečiai 1636 m.: namai, gyventojai, svečiai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006, p. 109; Antanas Rimvydas Čaplinskas, *Valdovų kelias. Antra knyga: Didžioji gatvė*, Vilnius: Charibdė, 2002, p. 85–86.

¹¹ Kamojų dvaras ir jo savininkas Petras Rudamina Dusetiškis minimi 1631 m. byloje, kai dvarininkas buvo kaltinamas sužalojęs Kamojų ežere žvejojusius Adučiškio žvejus: LMAVB RS, f. 43, b. 3924, 3925.

buvo minėta, Vilniaus bernardinų vienuolyno bažnyčioje. Gali būti, kad tai irgi buvo dar vienas žingsnis siekiant didesnio ir tvirtesnio giminės pripažinimo. Nors ir rūpinęsis įrengti giminei centrą Kamojuose, jis pats pasirinko neką mažiau prestižinę palaidojimo vietą – valstybės sostinėje Vilniuje, vienoje garbingiausių, skirtingų giminių pamėgtoje bernardinų bažnyčioje. Joje altorių įrengė ir taip pat buvo palaidotas Jono Rudaminos Dusetiškio sūnus Naugarduko kaštelionas Jonas (1581–1646)¹², taigi giminė pagrindine amžinojo poilsio vieta rinkosi būtent šios bažnyčios rūsius. Tačiau tėvo pradėtas darbas Kamojuose neliko bevaisis.

Didesnį dėmesį Kamojams parodė vienas iš Jono sūnų – Petras Rudamina Dusetiškis. Nors nėra patikimų žinių, manoma, kad būtent jis buvo palaidotas Kamojų bažnyčios rūsiuose¹³. Jis iš pradžių mokėsi pas Nesvyžiaus jėzuitus, vėliau Vilniaus akademijoje, vyko į LDK karinius žygius, buvo sužeistas. Ne kartą dalyvavo Breslaujos seimeliuose, buvo išrinktas deputatu į Seimą, 1624 m. paskirtas Breslaujos vėliavininku. Jis dalyvavo 1632 m. prasidėjusiam kare su Maskva dėl Smolensko, kur pasižymėjo gindamas Ušvetės tvirtovę. 1639 m. pradžioje Seime jis jau dalyvavo kaip vienas iš senatorių, tiesa, užimdamas dar mažai įtakingas pareigas – Dorpato kašteliono. 1643 m. gavo kiek reikšmingesnes Smolensko kašteliono pareigas. Būtent Petras Rudamina Dusetiškis, be kitų giminės valdų ir pusės šeimos mūrinio namo Vilniuje, paveldėjo Kamojus, juos globojo ir toliau puoselėjo. 1637 m. jis įsteigė Kamojuose pradinę mokyklą, mokytojui išlaikyti skyrė valaką žemės, o špitolei steigti dovanojo du sklypus gyvenvietėje. Kaip minėta, per 1654 m. vizitaciją ir mokykla, ir špitolė Kamojuose puikiai funkcionavo. Taip pat vizitacijos akte užsimenama¹⁴, kad būtent Petras Rudamina Dusetiškis padidino bažnyčios fundaciją, užrašydamas Kamojų bažnyčiai 14 valakų (beveik 300 ha) Jodupio (Kunigiškių) valdas Ašmenos paviete. Taip pat jis užrašė Kamojų klebonui 1060 auksinų, kaip teigiama, paliktų bažnyčiai jo tėvų valia. Nuo savęs jis dar užrašė 6000 auksinų fundaciją (Kalė valdomis) ir paskyrė bažnyčiai Starodubo seniūno Samuelio Abramovičiaus, tikėtina,

¹² Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, Vilnius: Aidai, 2010, p. 152.

¹³ Henryk Lulewicz, „Rudomina Dusiacki Piotr (zm. 1649) chorąży brasławski, starosta uświacki, kasztelan derpski, smoleński“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 32, Wrocław–Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1989–1991, p. 677.

¹⁴ VUB RS, f. 57 B-53, b. 42, l. 42or.

savo uošvio ar svainio, 5000 auksinų skolą. Petras Rudamina Dusetiškis dar užrašė 4000 auksinų vargonininkui nuolat išlaikyti prie bažnyčios (visgi pažymima, kad šios fundacijos vykdymas jo brolio Kristupo Rudaminos Dusetiškio buvo sulaukytas po Petro mirties). Ten pat užsimenama, kad bažnyčiai 1000 auksinų užrašė Petro Rudaminos Dusetiškio žmona Marina Abramovičiūtė (m. 1653). Jie buvo skirti priešais didįjį altorių kabančiai amžinajai lempei įsigyti, o jos nuolatiniam išlaikymui Abromavičiūtė papildomai dovanojo du valakus žemės Regilevo valdose¹⁵.

Po Petro Rudaminos Dusetiškio mirties 1649 m. buvo publikuota Vilniaus akademijos studento Jono Jurevičiaus laidotuvių kalba¹⁶. Vieninteliu Petro įpėdiniu liko jo sūnus Jonas Mikalojus Rudamina Dusetiškis (1615–1651). Pastarasis sekė senelio ir tėvo pėdomis – aktyviai veikė Breslaujos pavieto seimeliuose, buvo renkamas deputatu į Seimą, 1645 m. paskirtas Breslaujos pavieto maršalka. Visgi tėvą jis nedaug tepergyveno ir karinėje stovykloje netikėtai mirė vos įpusėjęs ketvirtą dešimtį bei nesusilaukęs vaikų.

1654 m. surašant biblioteką Kamojų bažnyčios klebonu buvo kun. Adomas Samuelis Rakovskis. Apie jo veiklą plačiau nieko nežinoma, tačiau tai nelabai stebina, nes kone visas jo kaip dvasininko gyvenimas buvo susijęs su Kamojų bažnyčia. 1624 m. gegužės 5 d. Vilniaus vyskupas Eustachijus Valavičius suteikė Rakovskiui kunigo šventimus, 1627 m. gruodžio 6 d. Petro Rudaminos Dusetiškio teikimu jis buvo patvirtintas Kamojų klebonu ir 1628 m. gegužės 9 d. Adutiškio klebono Jono Juozapavičiaus įvesdintas į pareigas. Nuo 1653 m. vikaro pareigas Kamojuose atliko kun. Jokūbas Steponavičius. Pirmasis klebonas Rakovskis Kamojuose išbuvo iki mirties ir tik 1676 m. rugpjūčio 31 d. klebonijos inventorių aprašė parapiją perėmęs naujasis klebonas kun. Juozapas Jonas Dzieżevskis, paskirtas po kun. Adomo Rakovskio mirties. Beje, naujasis klebonas tuo metu konstatavo, kad bažnyčia po Tvano karo XVII a. viduryje yra tinkamai suremontuota, nors klebonija tokia susenusi ir apgriuvusi, kad nė neverta būti aprašyta¹⁷. Jei manysime, kad pirmajam klebonui Rudaminos-Dusetiškiai pave-

¹⁵ 500 auksinų buvo skirti lempei įsigyti ar pagaminti, o procentai nuo 500 auksinų ir žemės nuomos mokestis skirti įsigyti aliejams lempei deginti (VUB RS, f. 57 B-53, b. 553, l. 6r: XVII a. Kamojų bažnyčios dokumentų nuorašai).

¹⁶ Jan Jurewicz, *Głosne echo Trqb na pogrzebie Piotra Rudominy Dusiatkiego*, Wilno: Akademia Wileńska, 1649.

¹⁷ VUB RS, f. 57 B-53, b. 554: Kamojų bažnyčios 1676 m. rugpjūčio 31 d. inventoris aprašas.

dė visų pirma rūpintis ne savimi, o tinkamai saugoti jų fondaciją ir pastatytą bei išpuoštą bažnyčią, tai, žvelgdami į kleboniją Rakovskio gyvenimo saulėlydyje, galime konstatuoti, kad klebonas fundatorių užduotį vykdė labai stropiai.

Taigi, nors tiksliai nėra žinoma, kas paliko knygų rinkinį Kamojų bažnyčiai, tačiau visi faktai rodo, kad tai galėjo būti vieno didžiausių bažnyčios ir parapijos globėjo Petro Rudaminos Dusetišio ir jo šeimos biblioteka ar bent jau jos dalis. Jaunystėje gavęs išsilavinimą, vėliau jis pasižymėjo kaip sumanus bajoras, atstovas į Seimą ir netgi kaip senatorius. Jo mirtis (1649) ir jo šeimos narių – sūnaus (1651) bei žmonos (1653) – mirtys prieš vizitaciją (1654) gali tik sustiprinti prielaidą, kad būtent šios šeimos bibliotekos knygos atsidūrė bažnyčioje. Tai, kad knygos neseniai atsidūrusios bažnyčioje, liudija ir vizitatoriaus nurodymas vizitacijos akte, kad eretikų autorių knygos ir jų sąrašas turėtų būti laikomi atskirai ir saugiai užrakinti¹⁸. Vadinas, iki tol jos laikytos bendrai rinkinyje nesukant galvos, o gal net ir nesigilinant, kokios tai knygos.

Kas nutiko su XVII a. viduryje buvusią gausią Kamojų bažnyčios biblioteką? Akivaizdu, kad bažnyčiai pavestas ar jos globoje atsidūręs knygų rinkinys nebuvo svarbus provincinės bažnyčios klebonų domėjimosi objektas. Sutikti Kamojų bažnyčios kleboną ar vikarą, skaitantį Aristotelį, Seneką ar XVI a. humanistų kūrinius, būtų labai nuostabi patirtis, bet vargu ar tai dažnai pasitaikydavo. Galima numanyti, kad buvo suvokta apie rinkinio ir joje esančių knygų vertę, bet tikrai jomis nebuvo naudojamos kasdien. Vėliau Kamojų bažnyčios aprašymuose užsimenama tik apie nedidelį kiekį knygų, daugiausiai liturginės paskirties. 1675 ir 1676 m. minimos tik 9 knygos¹⁹, tačiau 1676 m. surašymo pastaba liudija, kad jos buvo apverktinos būklės, sudėvėtos ir keistinos naujesnėmis²⁰. Per XVIII a. pradžioje (1717) vykdytą vizitaciją konstatuota, kad bažnyčioje yra buvę daugiau knygų, tačiau jos kažkur iškeltos, o tai esą liudija klebono sudarytas 1669 m. vasario 15 d. aktas, kuriame nurodoma paskolin-

¹⁸ VUB RS, f. 57 B-53, b. 42, l. 421r: „Libros ex Bibliotheca Ecclesiastica, qui desiderantur ab iis quibus commodavit recuperet atque illos in armariis bene clausis disponat, Haereticos authores in separato scrinio bene clauso clavis magnis transfixo includat cum inscriptione carcer haereticae pestis, et Cathalogum authorum qui ad intra continentur descriptam agglutinet.“

¹⁹ LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3970 (XVII a. Vilniaus vyskupijos bažnyčių inventoriniai aprašai), l. 108v; VUB RS f. 57 B-53, b. 554: Kamojų bažnyčios 1676 m. rugpjūčio 31 d. inventorinis aprašas.

²⁰ 1676 m. rugpjūčio 31 d. inventorinis aprašas: „Omni hi libri lacerati, destructi, egentur emendatione totali et egebantur.“

tas knygas atgauti ir grąžinti bibliotekai²¹. Tačiau nebuvo patikslinta, kokios knygos skolintos, kas neatgauta, o tuo metu apskritai įvardytos bažnyčioje esančios tik 6 liturginės knygos. 1739 m. Kamojų bažnyčios inventoriniame aprašyme minimos 10 liturginių knygų zakristijoje ir 9 knygos (viena iš jų rankraštinė) vargonų chore. Tačiau įdomiausia, kad paminėta ir netgi aprašyta 110 tuo metu klebonijoje saugomų knygų!²² Tiek pat knygų surašyta buvo ir 1744 m. klebonijos inventoriniame aprašyme²³, o 1759 m. rugpjūčio 10 d. jau suminėtos tik 59²⁴. Visgi tarp šių knygų buvo ir naujesnių leidinių, taigi tai nebuvo vien ankstesnio rinkinio likučiai, nors senųjų knygų šiame rinkinyje taip pat galėjo būti. Tiesa, tokių knygų nebuvo daug ir jos tesudarė mažiau nei dešimtadalį buvusio rinkinio (t. y. 20 iš beveik 200) Nors tuo metu Kamojų bažnyčiai knygos buvo patikėtos beveik prieš šimtmetį, dalis jų jau skaičiavo antrą šimtmetį nuo išleidimo, bet kai kurios vis dar buvo saugomos ir, sudarinėjant inventorių, aprašytos. Rinkinyje atsirado ir nemažai vėliau, po 1654 m., publikuotų knygų, kurios neminimos ankstesniame kataloge. Tad kas nutiko su didžiąja dalimi XVII a. Kamojų bažnyčioje buvusios bibliotekos knygomis, lieka neaišku, o po šimtmečio išliko tik nedidelė dalis tų knygų. Galima paminėti kai kuriuos naujus Kamojuose atsiradusius leidinius, patekusius, tikėtina, nebe iš Rudaminų giminės aplinkos, o vėlesnių klebonų ar parapijos bajorų iniciatyva. Tarp naujai gautų knygų buvo, pavyzdžiui, lenkų poeto jėzuito vienuolio Alberto Ineso (1619–1658) eilės apie legendinį Lenkijos kūrėją Lechą (pirmasis leidimas 1655)²⁵, kun. Pranciškaus Rychlovskio pamokslai visų metų sekmadieniams (pirmasis leidimas 1664)²⁶,

²¹ Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, 1775: Vilniaus vyskupijos XVIII a. pradžios vizitacijos, p. 1343, 1348: „Libros ex Bibliotheca Komaiensis Ecclesiae ubicunque extent recuperent et congregent.“

²² VUB RS, f. 57 B-53, b. 557 (Kamojų bažnyčios 1739 m. rugpjūčio 21 d. inventorinis aprašas) l. 6r–7r.

²³ VUB RS, f. 57 B-53, b. 558 (Kamojų bažnyčios 1744 m. inventorinis aprašas), l. 33r–35r. Aprašas, atrodo, buvo tiesiog nukopijuotas nuo anksčiau surašyto 1739 m., nieko nepatikslinant ir nepapildant.

²⁴ VUB RS, f. 57 B-53, b. 564 (Kamojų bažnyčios 1759 m. rugpjūčio 10 d. inventorinis aprašas), l. 8v–9r.

²⁵ Albertus Ines, *Lechias, ducum, principum ac regum Poloniae [...] elogia historico-politica et panegyres lyricae*, Cracoviae: in officina viduae et haeredum Francisci Caesarii, 1655.

²⁶ Vienuolis pranciškonas Pranciškus Rychlovskis (1611–1673) rezidavo įvairiuose Mažosios Lenkijos vienuolynuose, netgi kurį laiką buvo provinciolu, publikavo proginės literatūros,

žymaus LDK pamokslininko Kazimiero Jono Vaišnoravičiaus marijinėms šventėms skirtas pamokslų rinkinys (pirmasis leidimas 1667)²⁷, karališkojo sekretoriaus Jono Stepono Pisarskio (apie 1630–1678) publikuotos didikų panegirinės kalbos (t. 1 – 1668, t. 2 – 1676)²⁸, Jono Andriejaus Andreikevičiaus Gintauto (1599–1674) kūrinys apie Kristaus Kančią (pirmasis leidimas 1673)²⁹, jėzuitų vienuolio Tomo Młodzianovskio (1622–1686) liturginis vadovas (1676)³⁰, tuometinio Trakų kašteliono ir vėlesnio LDK kanclerio Jono Fridricho Sapiegos knyga apie Kodenio stebuklais garsų Dievo Motinos paveikslą (1721)³¹, Antano Aloyzo Mištolto (1685–1740) Sapiegų giminės istorija³², dvi vokiečių teologų jėzuitų vienuolio Mathiaso Heimbacho (1666–1747) knygos – katechezės pagrindai ir krikščioniškos retorikos rinkinys³³. Italo dominikonų vienuolio Agostino Paoletti (1600–1671) pamokslų rinkinys pirmą kartą publikuotas 1652 m.³⁴, belgų teologo Hendriko Engelgrave'o (1610–1670) moralinės

taip pat ir pamokslų rinkinį: Franciszek Rychłowski, *Kazania na niedziele całego roku*, Kraków: w drukarni Stanisława Piotrkowicz, 1664 (antras leidimas 1672 m.).

²⁷ Kazimieras Jonas Vaišnoravičius (1620–1677) gimė LDK bajorų šeimoje, mokėsi Vilniuje ir Romoje, tačiau didžiąją laiko dalį praleido Tėvynėje. Tiesa, 1667–1669 m. jis keliavo po Europą kartu su kunigaikščiu Aleksandru Jonušu Zaslavskiu-Ostrogiškiu (Kazimieras Jonas Vaišnoravičius, *Kelionė po Europą su jaunuoju kunigaikščiu Ostrogiškiu: 1667–1669 m. dienoraštis*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009). Šios kelionės metu publikavo porą knygų Anverpene ir Paryžiuje, pavyzdžiui, Kazimierz Jan Wojsznarowicz, *Dom mądrości siedmių kolumnami wsparty w Kościele Chrystusowym siedmių uroczystościami Panny Przenaświętszej Marii ozdobyony*, Anverpij: w drukarni Marcella Parijs, 1667.

²⁸ [Jan Stefan Pisarski], *Mowca Polski Albo Wielkich Senatorow powaga i Oczystą wymową Oratorow Seymowe y Pogrzebne Mowy*, Kalisz: w Kolegium Societatis Jesu, 1668.

²⁹ Jan Andrzej Andrzejkiewicz-Gintowt, *Ziarno gorczyczne gorzkiej męki Nasłodszezo Zbawiciela Chrystusa Jezusa*, Wilno: w drukarni akademickiej Societatis Jesu, 1673.

³⁰ Tomasz Młodzianowski, *Liturgica seu modi devote celebrandi Missam*, Cracoviae: A. Gorecki, 1676.

³¹ [Joannes Fridericus Sapieha], *Monumenta antiquitatum Marianarum in imagine vetustissima [...]*, Varsaviae: typis Universitatis Societatis Jesu, 1721.

³² Antonius Aloysius Misztolt, *Historia illustrissimae domus Sapiehae*, Vilnae: typis Universitatis Societatis Jesu, 1724.

³³ Matthias Heimbach, *Praxis catechetica sive manuctio pro instruendis rudibus elementa fidei et morum practice explanans*, Coloniae Agrippinae: sumptibus Henrici Rommeskirchen, 1712; Matthias Heimbach, *Rhetorica Christiana in verbum dei evangelicum per Dominicas et festa totius anni perorans*, Coloniae Agrippinae: apud Haeredes Thomae von Collen et Josephum Huisch, 1730.

³⁴ Agostino Paoletti, *Discursus praedicabiles sive viridarium sacrarum concionum in dominicas et festa*, Coloniae: Busaeus, 1652.

teologijos emblemų knyga pirmą kartą išleista 1648 m.³⁵, o Abraomo gyvenimas – 1649 m.³⁶, tačiau jie nebuvo minimi XVII a. viduryje ir tikrai buvo įgyti vėliau. Sunku tiksliau pasakyti, iš kur vėlesnės knygos atsirado Kamojų klebonijoje. Galima atkreipti dėmesį, kad nemažai autorių ir naujų leidinių siejosi su jėzuitų vienuolija, o knygų tematika nebuvo tokia plati, kaip pirmojo rinkinio XVII a. viduryje. Kai kurie leidiniai, pavyzdžiui, apie katekizavimą ar Mišių liturgiją, konkrečiai siejosi su dvasininko teikiamomis pareigomis. Todėl labiausiai tikėtina, kad knygos buvo dovanotos ar po mirties paliktos kokio nors dvasininko. Taip pat galima numanyti, kad XVIII a. pirmoje pusėje pasikartoję istorija, nutikusi XVII a. viduryje, ir Kamojų parapiinė bažnyčios biblioteka buvo papildyta vertingų knygų rinkiniu. Tačiau šiame straipsnyje jos nenagrinėjame.

Ką galima pasakyti apie patį šaltinį, kuriame užfiksuotas Kamojų bažnyčios bibliotekos XVII a. viduryje sąrašas? 1653–1654 m. Vilniaus vyskupijos bažnyčios vizituotos vysk. Jurgio Tiškevičiaus nurodymu. Nors yra žinoma ir ankstesnių vyskupijos bažnyčių vizitacinių aktų bei inventorinių aprašų, tačiau tai pats plačiausias XVII a. išlikęs rinkinys, apimantis 136 applankytų parapijų vizitacinius aktus. Be to, bažnyčios ir parapijos aprašytos itin detalai: nuo bažnyčių pastato, inventoriaus bei dvasininkų iki žemių ribų ir fundacijų. Tai leidžia įvertinti tuometinę situaciją vyskupijos bažnyčiose, palyginti skirtingų bažnyčių duomenis, tarsi „pasižvalgyti“ po įvairias bažnyčias vienu metu³⁷. Tiesa, išlikę vizitacijų aktai apima 10 rytinės

³⁵ Henricus Engelgrave, *Lux evangelica sub velum sacrorum emblematum recondita*, Antverpiae: apud viduam et haeredes J. Cnobbari, 1648.

³⁶ 1739 m. sąrašė knyga įvardyta *Liber latinus Vita Abrahae P. J. Freylink Ordini[s] Praedicatorum*, tačiau iš tikrųjų vokiečių kilmės dominikonų vienuolis Johannesas Freylinckas (1594–1676) tik parašė komentarus bazilijono vienuolio abato Didaco Nisseno (m. 1656) veikalui: Didacus Nissenus, *Vita Abrahae [...] interprete latino Rdo. P. F. Joanne Freylinck Reimbacensi*, Moguntiae: impendiis Ioannis Godefridi Schönwetteri, 1649.

³⁷ Žemaičių vyskupijos XVII a. pirmos pusės išlikę vizitaciniai aktai publikuoti (*Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai (1611–1651 m.)*), (ser. *Lietuvos istorijos šaltiniai = Fontes historiae Lituaniae*, t. 11), parengė Liudas Jovaiša, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011), bet jie gana fragmentiškai atspindi situaciją visoje vyskupijoje, nors yra nepamainomi atskirų parapijų ir bažnyčių žinių šaltiniai. Tuo tarpu žinomi išlikę bei publikuoti Tarkvinijaus Pekulo (*Žemaičių vyskupijos vizitacija (1579)*), parengė Liudas Jovaiša ir Juozas Tumelis, Vilnius: Aidai, 1998) ir ypač vysk. Kazimiero Paco nurodymu vykdytos vizitacijos (*Žemaičių vyskupijos vizitacija 1675–1677 m.*), (ser. *Lietuvos istorijos šaltiniai =*

vyskupijos dalies bažnyčias, kurios dabar beveik visos atsidūrusios Baltarusijos teritorijoje³⁸.

Išlikęs XVII a. viduryje Kamojų bažnyčioje buvusių knygų sąrašas vertingas keliais aspektais. Tai buvo kone didžiausia Vilniaus, taip pat ir Žemaičių vyskupijų tuometinės provincinės bažnyčios biblioteka. Įprastai panašios bažnyčios turėdavo kur kas kuklesnius knygų rinkinius. Tai puikiai matyti ir per tą pačią 1653–1654 m. vizitaciją sudarytuose aktuose, kur bažnyčiose minima nuo kelių dešimčių iki vos kelių knygų. Pavyzdžiui, Dunilovičių bažnyčioje buvo 24 knygos, o Zadorožės bažnyčioje – vos 5 liturginės knygos: du mišiolai, dvi agendas ir vienas gradualas³⁹. Pasitaisydavo, kad knygos būdavo dovanojamos, paliekamos po mirties bažnyčioms. Pavyzdžiui, Mstibovo bažnyčioje per 1633 m. vizitaciją buvo 12 liturginių knygų (kai kurio senos ir sudėvėtos), tačiau taip pat nurodyta, kad mirus klebonui Vaitiekui Jarčevskiui ir neįvardytam vikarui bažnyčiai liko jų bendrai turėtos apie 20 knygų⁴⁰. Atliktas Žemaičių vyskupijos XVII a. antros pusės bažnyčių bibliotekų tyrimas irgi parodė, kad vidutiniškai bažnyčiose būdavo tik po 8 knygas, o virš dviejų dešimčių knygų aptikta tik Varniuose ir Salantuose (21 ir 32)⁴¹.

Kitas dalykas, kad šis Kamojų bažnyčios knygų rinkinys, labai tikėtina, didžia dalimi atspindi tuometinio pasiturinčio ir išsilavinusio bajoro, konkrečiai –

Fontes historiae Lituaniae, t. 10), parengė Mindaugas Paknys, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011) aktai, panašiai kaip šios 1653–1654 m. Vilniaus vyskupijos, leidžia labai plačiai aptarti situaciją vyskupijoje ir jos bažnyčiose.

³⁸ VUB RS, f. 57 B-53, b. 42. Vizituoti buvo šie dekanatai: Polocko, Svyrių, Smurgainių, Babruisko, Oršos, Vitebsko, Radaškovičių, Slanimo, Naugarduko ir Minsko.

³⁹ VUB RS, f. 57 B-53, b. 42, l. 459r, 466v.

⁴⁰ VUB RS, f. 57 B-53, b. 40, l. 48v–49r: *Disputationes Roberti Belarmini tribus tomis comprehensae in uno opere. Conciones de Voragine in folio. Conciones piis Vincentii duo opera in 8vo. Apologia Alberti Novicampiani. Stanislai Sokołnii orationes in 4to. Summa Silvestriana in 4to. Casus Toleti in 8vo. Enchiridion controversiae de religia Francisci Casseri in 8vo. Pro SS. Sacramento Eucharistiae contra Zvingli ad Andream Wolanum patri[s] Skarga Societatis Jesu. Dictionarium pauperum in 8vo. Gregorii de Valentia pro SS. Missae Sacrificio in 8vo. D. Melchioris Can[i] Ord. Praedic. Coron. Theolog. libr[or]um 12 in 8vo. Elementa ad Confes[siones] excipien[das] p. Nicolai Moscicen[sis] Libri post defunctum patrem vicarium Msciboviensem: Cathecismus ex Concilii Trid. in 8vo. Basseus de SS. in 8vo. Flores Bibliorum in 12. Gasparis Sanches. Conciones Quadragesimales in 8vo. Epitome Osorii in 8vo.*

⁴¹ Vaida Kamuntavičienė, „Žemaičių vyskupijos parapijų bibliotekos 1675–1677 m.“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, 2005, t. 19, kn. 1, p. 307–324.

Petro Rudaminos Dusetiškio šeimos biblioteką. Nors ir nelabai įtakingo, tačiau visgi LDK senatoriaus bibliotekoje buvo galima rasti pačių įvairiausių knygų – nuo istorinių veikalų iki matematikos, fizikos ar astronomijos mokslų knygų, taip pat politinių veikalų. Netrūko bibliotekoje Viduramžių ir Naujųjų amžių poezijos bei literatūros veikalų, tarp jų – ir geriausių Abiejų Tautų Respublikos autorių (Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus ir kitų). Religinio pobūdžio leidinių būta (Biblija, liturginės knygos, Bažnyčios mokytojų raštai), bet jie tikrai nedominavo ir sudarė santykinai nedidelę dalį knygų. Tuo tarpu senovės Graikijos ir Romos literatūra (poezija, istoriniai veikalai) rodo dar Renesanse atsiradusį susidomėjimą Antika. Bendrai vertinant rinkinį, galima teigti, kad tai nebuvo bet kokios ar atsitiktinai patekusios knygos. XVII a. pirmos pusės kontekste nemažai čia buvusių leidinių galima įvardyti kaip „klasiką“, literatūros žinovų lengvai atpažįstamą ir žinomą literatūrą. Specifinių sričių leidiniai rinkinyje liudija, kad šių knygų savininkas buvo smalsus asmuo, rinkęs literatūrą ir jį dominusiomis temomis. Įdomu ir tai, kad bibliotekoje buvo ne tik katalikų autorių raštų – pasitaiko ir evangelikų reformatų bei evangelikų liuteronų. Tai neturėtų stebinti, nes žinoma, kad Petras Rudamina Dusetiškis, nors buvo katalikiškos akademijos auklėtinis, taip pat Katalikų bažnyčios geradaris ir donatorius, bendradarbiavo ir su kitatikiais didikais (rėmė evangeliko reformato Kristupo Radvilos (1585–1640) vykdomą politiką), o kitų konfesijų autorių knygos nebuvo šalinamos iš bibliotekos. Maža to, bibliotekoje galima rasti ir eretikais laikomų autorių knygų. Jos irgi buvo surašytos, o vizitatorius netgi neliepė jų sunaikinti, tačiau įpareigojo laikyti saugiai užrakintas.

Knygų rinkinio aprašymas liudija ir dar vieną dalyką – kaip knygas vertino ir išmanė surašytojas, veikiausiai vizitatoriaus padėjėjas. Tiesa, vizitatoriui galėjo būti pateiktas ir anksčiau sudarytas sąrašas. Tačiau bet koku atveju akivaizdu, kad surašančiam sąrašą nemažai knygų buvo menkai pažįstamos ir žinomos. Tai liudija netikslūs kūrinių aprašymai: kartais klaidingai nurodomi pavadinimai, knygos aprašymas, o kartais net ir autoriai, nors jų pavardės tikrai figūravo knygų antraštiniuose lapuose ir nesunkiai galėjo būti nukopijuojamos. Gali būti, kad aprašai buvo diktuojami, o surašantysis užrašydavo iš klausos, todėl ir atsirasdavo tokių netikslumų, kurių kruopščiau surašant buvo galima išvengti.

Toliau pateikiamas Kamojų bažnyčioje buvusių knygų sąrašas. Originali kalba netaisyta, paliekant pasitaikančias klaidas (svarbesnes vietas pažymint ženklų [!]), tačiau išnašose į tai atkreipiamas dėmesys ir nurodomi numanomi leidiniai. Žinoma, kartais originaliame sąrašė nurodomas tik autorius arba tik keliais žodžiais skurdžiai apibūdinamas pavadinimas. Tais atvejais ne visada galima tiksliau nurodyti, o kartais net stokojama duomenų hipotezei, kokia knyga galėjo būti bibliotekoje. Taip pat dažniausiai nėra aišku, kuris knygos leidimas buvęs Kamojuose, – neretai buvo publikuojami bent keli knygų leidimai, o pačios populiariausios sulaukdavo jų ir keliolikos. Nors ir sudėtinga įvardinti konkretų knygos leidimą, bet aptariant bent didesnę dalį čia buvusių knygų galima pasakyti, apie kokią ir kieno rašytą knygą kalbama.

Tikslų knygų skaičių nustatyti nėra paprasta, nes kartais akivaizdu, jog vienu aprašu įvardijamas kartais ne vienas tomas. Nurodant tik populiaraus autoriaus pavardę irgi neišsiplečiama, ar tai buvo viena knyga, ar keli tomai, o gal kelios to paties autoriaus knygos. Šiuo atveju pabrėžtina, kad svarbiausia sąrašė ne statistika, o turinys: kokie autoriai ir kokios jų knygos rinktos, saugotos, skaitytos. Su nedidele paklaida galima teigti, kad Kamojų bibliotekoje buvo apie porą šimtų knygų. Galų gale, paskutinė informacija prieš pereinant prie sąrašo ir jo knygų: Kamojų bažnyčios biblioteka vizitacijos aktuose buvo surašyta 1654 m. gegužės 12 dieną⁴².

ŠALTINIAI

Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, 1775 [Vilniaus vyskupijos vizitacijų XVII antros pusės ir XVIII a. pradžios aktai].

Biblioteka Narodowa w Warszawie, mf. 11649 [Vilniaus vyskupijos bažnyčių fundacijų nuorašų knyga].

LMAVB RS, f. 43, b. 204 [Vilniaus vyskupijos bažnyčių fundacijų ir privilegijų nuorašų knyga].

LMAVB RS, f. 43, b. 3924, 3925 [Kamojų bažnyčios dokumentai, XVII a.].

LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3304 [Kamojų bažnyčios fundacijos 1606 m. nuorašas].

LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3970 [Vilniaus vyskupijos bažnyčių inventoriniai aprašai, XVII a.].

VUB RS, f. 57 B-53, b. 40 [Vilniaus vyskupijos bažnyčių 1633 m. vizitacijų aktai].

VUB RS, f. 57 B-53, b. 42 [Vilniaus vyskupijos bažnyčių 1653–1654 m. vizitacijų aktai].

VUB RS, f. 57 B-53, b. 553 [Kamojų bažnyčios dokumentų nuorašai, XVII a.].

⁴² VUB RS, f. 57 B-53, b. 42, l. 417v-419r.

VUB RS, f. 57 B-53, b. 554 [Kamojų bažnyčios 1676 m. rugpjūčio 31 d. inventorinis aprašas].

VUB RS, f. 57 B-53, b. 557 [Kamojų bažnyčios 1739 m. rugpjūčio 21 d. inventorinis aprašas].

VUB RS, f. 57 B-53, b. 558 [Kamojų bažnyčios 1744 m. inventorinis aprašas].

VUB RS, f. 57 B-53, b. 564 [Kamojų bažnyčios 1759 m. rugpjūčio 10 d. inventorinis aprašas].

SENIEJI SPAUDINIAI

Acosta Emanuel, *Historia rerum a Societate Jesu in Oriente gestarum ad annum usque [...] 1568, recognita et latinitate donata [a Joanne Petro Maffèio]. Accessere de Japonicis rebus epistolarum libri III, item recogniti et in Latinum ex Hispanico sermone conversi. Et recentium de rebus Indicis epistolarum liber, usque ad annum 1570*, Parisiis: apud Michaelem Sonnum, 1572.

Agricola Franciscus, *Tractatus de primatus. Petri Apostoli et successorum eius*, Coloniae: sumptibus H. Hobergen, 1599.

Andzejkiewicz-Gintowt Jan Andrzej, *Ziarno gorczyczne gorzkiej męki Naslodszezo Zbawiciela Chrystusa Jezusa*, Wilno: w drukarni akademickiej Societatis Jesu, 1673.

Antiqua historia ex viginti septem authoribus contexta: totidem solennes temporum epochas continentes, Lugduni, 1590.

Appianus, *De civilibus Romanorum bellis historiarum libri quinque: Eiusdem libri sex: Illyricus, Celticus, Libycus, Syrius, Parthicus et Mithridaticus*, Lugduni: Seb. Gryphius, 1560.

Apuleius, *Metamorphosis sive De asino aureo; Florida; Apologia; De deo Socratis; De Platone et eius dogmate; De mundo*, Vincenza: Henricus de Sancto Ursio, 1488.

Arnaldus De Villanova, *Herbarium latinum*, Venetiis: impressum per Simonem Papiensem, 1499.

Arthus Gotardus, *Historia Indiae Orientalis*, Coloniae Agrippinae: Sumptibus Wilhelmi Lutzenkirch, 1608.

Bacon Franciscus, *Sermones fideles, ethici, politici, oeconomici sive interiora rerum*, Lugduni Batavorum: Hackius, 1644.

Bayer Joannes, *Uranometria: omnium asterismorum continens schemata, nova methodo delineata aereis laminis expressa*, Augustae Vindelicorum: excudit Christophorus Mangus, 1603.

[Barclaius Ioannes], *Euphormionis Lusinini, sive Ioannis Barclaii Satyricon, quadripartitum*, Leydae: ex officina J. Marci, 1623.

Barlezius Marinus, *Historia de vita et gestis Scanderbegi Epirotarum principis*, Romae: per Bernardino Vitalio, 1508.

Bartholomaeus Anglicus, *De genuinis rerum coelestium, terrestrium et inferarum proprietatibus libri XVIII [...]: cui accessit liber XIX. de variarum rerum accidentibus*, Francofurti: apud Wolfgangum Richertum, 1640.

Bertius Petrus, *Theatrum geographiae veteris, duobus tomis distinctum*, Amstelodami: ex officina Judoci Hondii, 1618–1619.

- Besoldus Christophorus, *Politicorum libri duo: quorum primus reipublicae naturam et constitutionem, XII captibus absolvit: alter vero, De republica in omnibus partibus gubernandâ, IX sectionibus tractat*, Francofurti: in officina J. A. Cellii, 1618.
- Biblia gallica: La Bible qui est toute la sainte escriture du vieil et nouveau testament: autrement l'ancienne et la nouvelle alliance le tout reveu et confere sur les textes Hebreux et Grecs: avec un nouvel indice par lieux communs*, Rochelle: Heitman, 1616.
- Bochius Johannes, *Descriptio Publicae Gratulationis Spectaculorum et Ludorum, in Advent Sereniss. Principis Ernesti Archiducis Austriae [...] Accessit denique Oratio funebris, in Archiducis Ernesti obitum*, Anverpiae: ex officina Plantiniana, 1595.
- Boemus Joannes, *Mores, leges et ritus omnium gentium*, Genevae: apud I. Tornaesium, 1620.
- Boillot Joseph, *Artifices de feu, et divers instruments de guerre = Das ist künstlich Feuerwerck und Kriegs-Instrumenta, allerhand voste Orth zu defendirn und expugnirn*, Strassburg: durch Antonium Bertram, 1603.
- Boskhierus Philippus, *Ara coeli, seu, concionum de honorario a magis Orientis Iesu infanti in Bethlehem oblato decades tres*, Coloniae: excudebat Arnoldus Kempensis, 1611.
- Boxhornius Zuerius Marcus, *Emblemata politica et orationes*, Amstelodami: ex officina Johannis Janssonii, 1635.
- Brerewood Eduardus, *Elementa Logicae, in gratiam studiosae juventutis in academia Oxoniensi*, Londini: apud Ioannem Billium, 1614.
- Broschius Ioannes, *Arithmetica integrorum*, Cracoviae: ex typografia Matthiae Andreouensis, 1620.
- Brunfels Otto, *Contrafayt Kreüterbüch nach rechter vollkommener Art*, Strasszburg: bei Hans Schotten, 1532.
- [Buchananus Georgius], *Georgii Buchanani Scoti, Francisanus et Fratres. Elegiarum liber I. Silvarum liber I. Hendecasyllabon liber I. Epigrammaton libri III*, Geneva: Petrus Sanctadreanus, 1584.
- [Buchananus Georgius], *Flores poetici elegantiores, ex illustrium tam veterum quam recentiorum poetarum monumentis excerpti et collecti: quibus praefixi sunt quatuor Psalmi, Regii Prophetae Davidis*, Basileae: per Sebastianum Henricpetri, 1619.
- [Buchananus Georgius], *Rerum scoticarum historia*, Edimburgi: apud Alexandrum Arbutnetum, 1582.
- Bucher Heizo, *Ethicae Christianae de sancta sapientia et pietate vera libri tres*, Francofurti: Becker, 1601.
- Burgius Petrus Baptista, *De bello Suetico commentarii*, Leodii: Heinrich Edelman, 1633.
- Calvinus Ioannes, *Christianae Religionis Institutio*, Basileae: per Thomam Platterum, 1536.
- [Camerarius Ludovicus], *Cancellaria Hispanica. Adjecta sunt acta publica*, Freistadii: [s. n.], 1622.
- Cario Johannes, Melanthon Philippus, *Chronicon Carionis Latine expositum et auctum multis et veteribus et recentibus historiis in narrationibus rerum Graecarum, Germanicarum et ecclesiasticarum*, Witebergae: ex officina haeredum Georgii Rhauu, 1559.

- Case Joannes, *Sphaera civitatis, hoc est reipublicae recte ac pie secundum leges administrandae ratio: cuius ingentem utilitatem necnon doctrinam necessariam quaestiones post praefationem ad lectorem christianum positae*, Francofurti: apud Ioan. Wechelium, 1589.
- [Calepinus Ambrosius], *Ambrosii Calepini dictionarium undecim linguarum*, Basileae: per Sebastianum Henricpetri, 1590.
- Catulli, Tibulli, Propertii nova editio*, Heidelbergae: in bibliopolio Commeliniano, 1600.
- de la Cerda Melchior, *Orationes sive eloquentiae campi [...]*, Coloniae: apud Ioannem Kinchium, 1619.
- a Chasseneus Bartholomeus, *Catalogus gloriae mundi*, [Lugdunum: per Dionysium de Harsy], 1529.
- Cicero Marcus Tullius, *M. T. Ciceronis orationum volumina tria*, Argentorati: Rihelius, 1540.
- Cicero Marcus Tullius, *Opera omnia in sectiones apparatus Latinae locutionis respondentes districta*, Coloniae: apud Chouet, 1617.
- Clapmarius Arnoldus, *De arcanis rerum publicarum libri sex: ad amplissimum atque florentissimum senatus reipublicae Bremensis*, Breae: in officina typographica Johannis Wesselij, 1605.
- [Clavius Christophorus], *In sphaeram Ioannis de Sacro Bosco commentarius*, Romae: Helianus, 1570.
- Cnapius Gregorius, *Thesaurus Polono Latino Graecus, seu Promptuarium linguae Latinae et Graecae*, Cracoviae: typis Francisci Cesarii, 1621.
- Contzen Adamus, *Daniel Aulae speculum siue De Statu, Vita, Virtute Aulicorum atque Magnatum*, Coloniae: apud Ioannem Kunickium, 1630.
- Contzen Adamus, *Politicorum libri decem: in quibus de perfectae republ. forma, virtutibus, et vitiis, institutione civium, legibus, magistratu ecclesiastico, civili, potentia reipublicae*, Moguntiae: sumptibus Ioannis Kinickii, 1620.
- Cromerus Martinus, *De Origine et Rebus Gestis Polonorum Libri XXX*, Basileae: per Ioannem Oporinum, 1555.
- Curio Johannes, *Conservandae bonae valetudinis praecepta*, Francofurti: apud heredes Egenolphi, 1559.
- [Curio Caelius Secundus], *Caelii Secundi Curionis Pasquillus ecstasticus: una cum aliis etiam aliquot sanctis pariter et lepidis Dialogis*, [Basileae]: [Joannes Oporinus], 1545.
- [Curio Caelius Secundus], *Pasquillorum tomi duo*, Eleutheropoli: [s. n.], 1544.
- Danaeus Lambertus, *Ethices christianaes, Libri tres in quibus de veris humanarum Actionum Principiis agitur*, Genevae: apud Eustachium Vignon, 1577.
- Danaeus Lambertus, *Politicorum Aphorismorum Silva*, Antverpiae: Plantinus, 1583.
- De optimo reip. statu [...]* insula Utopia [...] Thomae Mori. *Epigrammata [...]* Thomae Mori. *Epigrammata Des. Erasmi*, Basileae: apud Jo. Frobenium, 1518.
- Desiderius Erasmus, *Apophthegmatum, sive Scite dictorum libri sex, ex optimis quibusque utriusque linguae autoribus Plutarcho praesertim excerptorum, cum breui commodaque explicatione, quae tum lucem addit obscuris*, Basileae: in officina Frobeniana, 1531.

- Dyblinski Albertus, *Centuria astronomica*, Vilnae: typis Academicis Societatis Jesu, 1639.
- [Eberus Paulus], *Calendarium Historicum, conscriptum à Paulo Ebero Kitthingensi*, Basileae: Oporinus, 1550.
- Engelgrave Henricus, *Lux evangelica sub velum sacrorum emblematum recondita*, Antverpiae: apud viduam et haeredes J. Cnobbari, 1648.
- Ens Gaspar, *Apparatus convivialis*, Coloniae Agrippinae: sumptibus Wilhelmi Lutzenkirchii, 1615.
- Faber Basilius, *Thesaurus eruditionis scholasticae, sive ratio docendi ac discendi*, Lipsiae: Rhamba, 1572.
- Faber Mathias, *Concionum opus tripartitum, [...] argumentis in singula evangelia festorum, dominicarum hyemalium et aestivalium instructum*, Ingolstadt: Gregorius Haenlin, 1631.
- Fabricius Georgius, *Originum illustrissimae stirpis saxonicae libri septem*, Jenae: typis Tobiae Steinmani, 1597.
- [Gallutius Tarquinius], *Tarquini Gallutii Sabini e Societate Jesu Virgilianae vindicationes et commentarii tres de tragoedia comoedia elegia*, Romae: ex typographia Alexandri Zannetti, 1621.
- [Glover Robert], *Nobilitas politica vel civilis*, Londini: typis Gulielmi Iaggard, 1608.
- Gratius Orthuinus, *Fasciculus rerum expetendarum ac fugiendarum: in quo primum continentur Consilium Basiliense non illud, quod in magno consiliorum volumine vulgo circumfertur, sed quod Aeneas Sylvius (qui postea Pius II est appellatus) et eidem concilio praesens interfuit, fideliter et eleganter conscripsit*, Coloniae: Peter Quentell, 1535.
- Gregorius De Valentia, *Hymnodia sanctorum patrum: quae a s. Rom. ecclesia per annum decantari solet, commentariis uberrimis explicata*, Venetiis: Combi, 1646.
- Grienbergerus Christophorus, *Catalogus veteres affixarum longitudes, ac latitudes conferens cum novis*, Romae: apud Bartholomaeum Zanettum, 1612.
- Grienbergerus Christophorus, *Elementa trigonometrica, id est Sinus, tangentes, secantes in partibus sinus totius 100 000*, Romae: per haeredes Bartholomaei Zanetti, 1630.
- Grotius Hugo, *De iure belli ac pacis libros tres*, Parisiis: apud Nicolaum Buon, 1625.
- Gružewski Joannes, *Ultima et maxima hominis mutatio, sive de mystica cum Deo unione, eaque admirabili, et de duplici dispositione ad eandem, tribus libris explicanda*, Vilnae: typis Academicis Socie. Jesu imprimebat Ioanes Kochan, 1641.
- Gualtperius Otho, *Oratio pro defensione Lutheri Lutheranorumque doctrinae: Opposita orationi Alberti Hungeri Jesuiticae sectae professoris et procancellarii et academiae Ingolstadiensis*, Marpurgi, 1590.
- Guagninus Alexander, *Rerum Polonicarum Tomi tres Quorum Primus Omnium Poloniae Regum, A Lecho Primo Gentis Duce, Ad Stephanum Bathorem, etiamnum Regem*, Francofurti: excudebat Joann. Wechelus, 1584.
- Heimbach Matthias, *Praxis catechetica sive manu ductio pro instruendis rudibus elementa fidei et morum practice explanans*, Coloniae Agrippinae: sumptibus Henrici Rommeskirchen, 1712.

- Heimbach Matthias, *Rhetorica Christiana in verbum dei evangelicum per Dominicas et festa totius anni perorans*, Coloniae Agrippinae: apud Haeredes Thomae von Collen et Josephum Huisch, 1730.
- [Heinsius Daniel], *Danielis Heinsii Laudatio nobilissimi [...] viri Jani Dousae [...] Accedunt ejusdem Manes Dousici*, Lugduni Batavorum: ex off. J. Patii, 1605.
- Heinsius Daniel, *In obitum v. illustr. Josephi Scaligeri Jul. Caes. a Burden F. eruditorum principis orationes duae. Accedunt epicedia ejusdem et aliorum: effigies item ac monumentum Scaligeri, et principum Veronensium aeri incisa*, Lugduni Batavorum: ex officina Plantiniana Raphelengiis, 1609.
- Historia Belgica: hoc est, Rerum memorabilium, quae in Belgio, iam inde a pace illa cameracensi inter Carolum V Imperat. et Franciscum eius nominis I Regem Francie, ter pientiss. memoriae inita, passim aliquando euenerint, brevis designatio: cui intertextae sunt [...] deducta ab 1529. usque in 83. annum praesentem*, Francofurti: apud Sigismundum Feyerabeniū, 1583.
- Hondius Henricus, *Nova totius terrarum orbis geographica et hydrographica tabula*, Amsterdam: Janssonius, 1641.
- [Honorius Philippus], *Philippi Honorii I.V.D. Thesaurus politicus: hoc est selectiores tractatus, monita acta, relationes et discursus pluriuariam et exquisitam regiae prudentiae et principum rerumpublicarum gentiumque documenta suppeditantes*, Francofurti: typis Nicolai Hohhmanni, 1617.
- Honterus Johannes, *Rudimenta cosmographica*, Coronae, 1542.
- Hulsius Levinus, *Dictionarium Latino-Germano-Gallico-Italicum*, Francofurti: typis Pauli Jacobii, 1628.
- Ines Albertus, *Lechias, ducum, principum ac regum Poloniae [...] elogia historico-politica et panegyres lyricae*, Cracoviae: in officina viduae et haeredum Francisci Caesarii, 1655.
- Iustinianus, *Institutionum imperialium argumentum*, Lugduni: Fradin, 1514.
- Joan. Chrysostomi de Orando Deo libri duo, Erasmo Roterodamo interprete, multis mendis emendatiores per Jacobum Tusanum, Parisiis: apud M. Juvenem, 1551.
- Jovius Paulus, *Elogia virorum bellica virtute illustrium veris imaginibus supposita*, Basileae: [s. n.] 1541.
- Jurewicz Jan, *Głośnie echo Trąb na pogrzebie Piotra Rudominy Dusiatkiego*, Wilno: Akademia Wileńska, 1649.
- Keckermannus Bartholomaeus, *Systema Logicae*, Hanoviae: apud Guilielmum Antonium, 1601.
- Kircherus Athanasius, *De arte magnetica opus tripartitum*, Romae: ex typographia Ludovici Grignani, 1641.
- König Reinhardus, *Theatrum politicum tripartitum in utramque partem, collatis veterum et recentiorum politicorum sententiis, discussum*, Ienae: sumptibus J. Birckneri, 1622.
- Krantzius Albertus, *Rerum Germanicarum Historici clarissimi, ecclesiastica historia, sive Metropolis*, Francofurti: ad Moenum Wechel, 1575.
- Lagnerius Petrus, *M. T. Ciceronis elegans ac perutile compendium, in quattuor libros sectum: Quorum 1. Insignes ad idem thema sententias continet. 2. Apophthegmata.*

3. *Parabola, sive Similia*. 4. *Pias aliquot Sententias*, Parisiis: apud Franciscum Stephanum, 1543.
- Lagnerius Petrus, *Manipulus celebriorum sententiarum, apophthegmatum et similitudinum: ex operibus M. T. Cic., Demosthenis, aliorumque magis illustrium auctorum collectus*, Coloniae: excudebat Stephanus Hemmerden, 1609.
- a Lasko Joannes, *Purgatio ministrorum in ecclesiis Peregrinorum Francofurti, adversus eorum calumnias, qui ipsorum doctrinam de Christi Domini in Coena sua praesentia, dissensionis accusant ab Augustana confessione*, Basileae: per Ioannis Oporini, 1556.
- a Leiningen Joannes Joachimus, *Collegium institutionum imperialium sive quaestiones miscellae*, Franekeræ: Aegidius Radaeus, 1605.
- Lemnius Levinus, *De miraculis occultis naturae*, Francofurti: typis Ioannis Saurii, 1611.
- Lemnius Levinus, *Occulta naturae miracula ac varia rerum documenta*, Antverpiae: apud Guilelimum Simonem, 1559.
- Lipsius Justus, *Politiorum sive Civilis doctrinae libri sex*, Lugduni: ex officina H. a Porta apud fratres de Gabiano, 1582.
- Lipsius Justus, *Saturnalium sermonum libri duo: qui de gladiatoribus*, Antverpiae: ex officina Christophori Plantini, 1582.
- Lundorpus Michael Gasparus, *Bellum Sexennale-Civile-Germanicum. Sive Annales Et Commentarii Historici Nostri Temporis De Statu Relligionis Et Reipublicae libri II*, Francofurti: Schönwetter, 1622.
- Maginus Ioannes Antonius, *Novae ephemerides coelestium motuum annorum 40. incipientes anno domini 1581: usque ad annum 1620*, Venetiis: apud Damianum Zenarium, 1582.
- Maginus Ioannes Antonius, *Tabulae Secundorum Mobilium Coelestium, Ex quibus omnium syderum aequabiles, et apparentes motus ad quaevis tempora praeterita, praesentia, ac futura mira promptitudine colliguntur*, Venetiis: ex officina Damiani Zenari, 1585.
- Magnus Olaus, *Historia de Gentibus Septentrionalibus*, Romae: Joannes Maria de Viottis, 1555.
- [Magnus Olaus], *Historia Olai Magni [...] de Gentium Septentrionalium variis conditionibus*, Basileae: ex officina Henricpetrina, 1567.
- Marlianus Ambrosius, *Theatrum politicum: in quo quid agendum sit a principe, et quid cauendum, accuratè praescribitur*, Romae: typis Francisci Corbelletti, 1631.
- Matthias De Miechow, *Chronica Polonorum, a prima propagatione et ortu Polonorum usque ad annum Christi 1504*, Basileae: [s. n.], 1582.
- Melander Otto, *Joco-Seria. Das ist Schimpff und Ernst*, Lich: Kezel, 1605.
- de Mendoza Franciscus, *Viridarium sacrae et profanae eruditionis*, Lugduni: Jacques Cardon, 1632.
- [Mirabellius Dominicus Nanus], *Polyanthea opus suavissimis floribus exornatum compositum per Dominicum Nanum Mirabellium: ciuem Albensem, etc.*, Savonae: per magistrum Franciscum de Silua, 1503.
- Misztolt Antonius Aloysius, *Historia illustrissimae domus Sapiehanae*, Vilnae: typis Universitatis Societatis Jesu, 1724.

- Młodzianowski Ioannes, *Theoremata de oculo*, Vilnae: typis Academicis Soc. Jesu, 1641.
- Młodzianowski Tomasz, *Liturgica seu modi devote celebrandi Missam*, Cracoviae: A. Gorcecki, 1676.
- Mornayus Philippus, *Mysterium iniquitatis, seu Historia papatus*, Salmurii: per Thomam Portaeum, 1611.
- Monchiacenus Antonius, *Christianae religionis institutionisque Domini nostri Iesu Christi et Apostolicae traditionis, aduersus Misoliturgorum blasphemias: ac nouorum huius temporis sectariorum imposturas, praecipuè Joannis Calvini et suorum contra sacram Missam, Catholica et historica propugnatio*, Parisiis: apud Claudium Fremy, 1562.
- Monchiacenus Antonius, *De Veritate Christi, Nec Non Corporis Et Sangvinis eius in Missae sacrificio, aduersus haereticos assertio: Diuina scripturae, sacrorum Conciliorum, ac sanctorum Doctorum testimonij amplissimè confirmata*, Parisiis: Chesneau, 1570.
- [Munsterus Sebastianus], *Cosmographia*, Basel: Heinrich Petri, 1544.
- Muretus Marcus Antonius, *Variarum lectionum libri VIII*, Venetiis: ex officina Iordani Zilleti, 1559.
- Neugebauerus Salomon, *Historia rerum Polonicarum, concinnata et ad Sigismundum tertium, Poloniae Sueciaeque regem usque deducta, libris decem*, Hanoviae: sumptibus Danielis et Davidis Aubriorum, nec non Clementis Schleichii, 1618.
- Neugebauerus Salomon, *Historiae rerum Polonicarum libri quinque*, Francofurti: typis Wechelianis, 1611.
- Nicolai Laurentius Norvegus, *Confessio Christiana de via Domini, quam Christianus populus in tribus regnis septemtrionalibus, Daniae, Sueciae, et Norvegiae constanter confessus est annis, a Christi fide suscepta, amplius sexcenta [...]*, Cracoviae: in officina typographica Lazari, 1604.
- Nissenus Didacus, *Vita Abrahae [...] interprete latino Rdo. P. F. Joanne Freylinck Reimbensi*, Moguntiae: impendiis Ioannis Godefridi Schönwetteri, 1649.
- Omphalius Jacobus, *De elocutionis imitatione ac apparatu*, Parisiis: apud S. Colinaeum, 1537.
- Opmeerus Petrus, *Opus chronographicum orbis universi a mundi exordio usque ad annum M.DC.XI: continens historiam, icones, et elogia, summorum pontificum, imperatorum, regum, ac virorum illustrium, in duos tomos diuisum*, Antverpiae: ex typographeo Hieronimi Verdussii, 1611.
- Osorius Hieronymus, *De Regis institutione et disciplina libri VIII: In eosdem libros praefatio et rerum memorabilium index*, Coloniae Agrippinae: apud haeredes Arnoldi Birckmanni, 1574.
- Ovidius Publius Naso, *De arte amandi lib. I, II, III*, Augsburg: Guenther Zainer, 1471.
- Ovidius Publius Naso, *Epistolarum Heroïdum*, Venetiis: per Simonem Papiensem dictum Bevilaqua, 1496.
- Paoletti Agostino, *Discursus praedicabiles sive viridarum sacrarum concionum in dominicas et festa*, Coloniae: Busaeus, 1652.
- Petronius Caius Titus, *Satyrici fragmenta, restituta et aucta*, Antverpiae: ex officina Christophori Planteni, 1565.

- Piccolomineus Franciscus, *Universa Philosophia De Moribus*, Venetiis: apud Franciscum de Franciscis Senensem, 1583.
- [Piccolomini Eneas Sylvius], *Enee Sylvii Historia Bohemica*, Romae: impr. Iohanne Nicolia Hanheymer de Oppenheim, 1475.
- Pyrckmair Hilarius, *Commentariolus de arte apodemica, seu vera peregrinandi ratione, Ingolstadii: ex officina Davidis Sartorii*, 1577.
- [Pisarski Jan Stefan], *Mowca Polski Albo Wielkich Senatorow powagą i Oczystą wymową Oratorow Seymowe y Pogrzebne Mowy*, Kalisz: w Kolegium Societatis Jesu, 1668.
- [Plato], *Omnia Platonis opera*, Venetiis: Aldus et Andrea Torresani, 1513.
- [Plautus], *Plautinae viginti comediae emendatissimae*, Venetiis: impressum per Simonem Papiensem dictum Bevilaqua, 1499.
- Pontanus Johannes Isacius, *Itinerarium Galliae Narbonensis, cum duplici appendice, id est universae fere Galliae descriptione philologica ac politica*, Lugduni Batavorum: ex officina Thomae Basson, 1606.
- Porta Joannes Baptista, *De furtivis literarum notis*, Neapoli: apud Ioa. Mariam Scotum, 1563.
- Psalmy monarchi y proroka Dawida przekładania X. Macieja Rybińskiego*, Torun: Augustyn Ferber, 1618.
- [Tirinus Iacobus], *R. P. Iacobi Tirini Antuerpiani e Societate Iesu Commentarius in Vetus et Novum Testamentum tomis tribus comprehensus*, Antverpiae: apud Martinum Nutium, 1632.
- Radvanus Ioannes, *Radivilias sive de vita et rebus praeclarissime gestis [...] illustrissimi principis Nicolai Radivili*, Vilnae: ex officina Ioannis Karcani, 1592.
- Rahn Johann Heinrich, *Teutche Algebra*, Zürich: bei Johann Jacob Bodmer, 1659.
- Ravisius Textor Johannes, *Theatrum poeticum et historicum*, Basileae: Leonhard Ostentius, 1592.
- Rescius Stanislaus, *De atheismis et phalarismis euangelicorum. Libri duo, quorum prior de fide, posterior tractat de operibus eorum*, Neapoli: apud Io. Iacobum Carlinum, 1596.
- Respublica, siue Status Regni Poloniae, Lituaniae, Prussiae, Livoniae, etc.* Lugduni Batavorum: ex officina Elzeviriana, 1627.
- Reusner Nicolaus, *Icones sive imagines vivae, literis cl. virorum Italiae, Graeciae, Germaniae, Galliae, Angliae, Ungariae*, Basileae: apud Conr. Valdkirch, 1589.
- Ricius Mattheus, *De Christiana Expeditione apud Sinas, ab Societate Iesu suscepta. ex P. Matthaei Ricii eiusdem Societatis Commentarijs Libri Quinque*, Augustae Vindelicorum: apud Christophorum Mangium, 1615.
- Rychłowski Franciszek, *Kazania na niedziele całego roku*, Kraków: w drukarni Stanisława Piotrkowicz, 1664.
- Rondeletius Gulielmus, *Libri de piscibus marinis: in quibus verae piscium effigies expressae sunt: quae in tota piscium historia continentur, indicat elenchus pagina nona et decima*, Lugduni: apud Matthiam Bonhomme, 1554-1555.
- Rosinus Johannes, *Romanarum antiquitatum libri decem*, Basilea: ex officina haeredum Petri Perna, 1583.

- Rueff Iacobus, *De conceptu et generatione hominis*, Tiguri: Christophorus Froschoverus excudebat, 1554.
- Sacranus Joannes, *Elucidarius errorum ritus Ruthenici*, Cracoviae: typis Joannis Haller, 1507.
- de Sacro Busto Ioannes, *Sphaera tractatus*, Venetiis: in aedibus Lucae Antonii Iuntae, 1531.
- [Sapieha Ioannes Fridericus], *Monumenta antiquitatum Marianarum in imagine vetustissima [...]*, Varsaviae: typis Societatis Jesu, 1721.
- [Sarbievius Matthias Casimirus], *Matth. Casimiri Sarbivii e Soc. Jesu Lyricorum Libri tres*, Coloniae Agrippinae: Sumptibus Bernardi Gualteri, 1625.
- Scaliger Ioseph, *Epistola de vetustate et splendore gentis Scaligerae, et Iul. Caes. Scaligeri vita. Iul. Caes. Scaligeri Oratio in luctu filioli Audecti. Item testimonia de gente Scaligera et Iul. Caes. Scaligero*, Lugduni Batavorum: ex officina Plantiniana, 1594.
- Scaliger Iulius Caesar, *Exotericarum exercitationum liber quintus decimus, De Subtilitate, ad Hieronymum Cardanum*, Lutetiae: ex officina Michaelis Vascosani, 1557.
- Scaliger Iulius Caesar, *Poetices septem libri*, Lugduni: apud Antonium Vincentium, 1561.
- Schonaeus Cornelius, *Comoediae selectiores ex Terentio Christiano [...] in usum christianae iuventutis, depromptae*, Bernae: excudebat Iannes le Preux, 1611.
- Schonaeus Cornelius, *Terentius Christianus, utpote comoediis sacris transformatus*, Coloniae: Gerard Grevenbruch, 1591.
- Schonborner Georgius, *Politicorum libri septem*, Amsterdami: apud Ludvicum Elzevirium, 1642.
- Scribanus Carolus, *Origenes Antverpiensium*, Antverpiae: apud Ioannem Moretum, 1610.
- Scriverius Petrus, *Batavia illustrata, seu de Batavorum insula, Hollandia, Zelandia, Frisia, territorio Trajectensi et Gebria*, Lugduni: apud Ludovicum Elzevirium, 1609.
- [Seneca Lucius Annaeus], *Decem tragoediae quae Lucio Annaeo Senecae tribuuntur: opera Francisci Raphelengii*, Antverpiae: apud M. Nutium, 1601.
- Sidonius Gaius Sollius Apollinaris, *Epistulae et carmina*, [Utrecht]: Nicolaus Ketalaer, c. 1474.
- Simonius Simon, *Commentariola medica et physica ad aliquot scripta*, Vilnae: per Ioannem Kartzanum, 1584.
- Skarga Piotr, *Kazania na niedziele y swięta całego roku*, Kraków: drukarnia Andrzeia Piotrzowczyka, 1595.
- [Socinus Faustus], *De Jesu Christo Servatore*, Cracoviae: S. Sternacki, 1594.
- Speculum vitae Beati Francisci et sociorum eius*, Venetiae: per Simonem de Luere, 1504.
- Spoelberch Guilielmus, *Speculum Vitae B. Francisci et sociorum eius in duas partes diuisum, in quo ad multorum aedificationem notabilia quaedam de ipso Sancto ac sociis iisdem describuntur quae in legendis praetermissa fuere*, Antverpiae: ex officina Gerardi Wolsschatii, 1620.
- Strabonis *rerum geographicarum libri septemdecim*, Basileae: ex officina Henricpetrina, 1571.
- Stuckius Joannes Guilielmus, *Antiquitates Convivialium*, Tiguri: Chritophorus Froschauer, 1582.

- Suarez a S. Maria Jacobus, *Conciones Viginti-Tres in tria prima Apocalypsis capita*, Lugduni: sumptibus Horatii Cardon, 1605.
- Suetonius Tranquillus Caius, *Vitae XII Caesarum*, Romae: Conradus Sweynheym, 1470.
[Tacitus Cornelius], *Cornelii Taciti opera ex editione Francisci Puteolani*, [Mediolani]: [Antonius Zarotus], ca. 1487.
- Thomaeus Nicolaus Leonicus, *De varia historia libri tres*, Lugduni: apud Gryphium, 1532.
- Trigautius Nicolaus, *De Christiana expeditione apud Sinas suscepta ab Societate Jesu. Ex P. Matthaei Riccii eiusdem Societatis commentariis Libri V*, Augustae Vindelicorum: apud Christophorum Mangium, 1615.
- Trithemius Joannes, *Liber de scriptoribus Ecclesiasticis*, Basileae: per Jo. Amerbach, 1494.
- Tursellinus Horatius, *Epitome historiarum, libri X*, Romae: sumptibus Ioannis Baptistae Brugiotti, 1625.
- Uttenhovius Joannes, *Simplex et fidelis narratio de instituta ac demum dissipata Belgarum, aliorumque peregrinorum in Anglia ecclesia: et potissimum de susceptis postea illius nomine itineribus, quaeque eis in illis evenerunt*, Basileae: ex officina Joannis Oporini, 1560.
- Pierius Valerianus Ioannes, *Hieroglyphicorum, ex sacris Aegyptiorum literis, libri octo*, Florentiae: [Lorenzo Torrentino], 1556.
- [Valerianus Isidorus], S. Valeriani Cimeliensis Episcopi *De bono disciplinae, sermo*. S. Isidori Hispalensis Episcopi, *De praelatis, fragmentum*. Melior Hamenuelto Goldastus dedit cum collectaneis, [Genevae]: excudebat Petrus de la Rouiere, 1601.
- [Vavassore Giovanni Andrea], *Nova totius Italiae descriptio*, s. l., s. a.
- Vergilius Maro Publius, *Bucolica, Georgica et Aeneis*, Nuremberge: impensis Anthonii Koberger, 1492.
- Vesalius Andreas, *De humani corporis fabrica libri septem*, Basileae: ex officina Ioannis Oporini, 1543.
- Villavicencio Lorenzo, *De oeconomia sacra circa pauperum curam a Christo instituta Apostolis tradita et universa Ecclesia*, Parisiis: apud M. Sonium, 1564.
- Wassenbergius Everhardus, *Gestorum Gloriosissimi ac Invictissimi Vladislai IV Poloniae et Sveciae Regis, [partes duae]*, Gedanis: typis Hunefeldianis, 1641.
- Wassenberg Everhardus, *Gestorum Vladislai IV Pol[oniae] et Svec[iae] Regis, [partes duae]*, Gedani: typis Hunefeldianis, 1643.
- [Wimpina Conradus], *De predestinatione et prescientia divina, quid sentiedum? quidue ad vulgus predicandum? et concordantia predicantium, de his nonnunquam, diversa adversaque contionantium. Libri Tres*, [Frankfurt/Oder]: [Johannes Hanau], 1515.
- Wojsznarowicz Kazimierz Jan, *Dom mądrości siedmią kolumnami wsparty w Kościele Chrystusowym siedmią uroczystościami Panny Przenaświetszej Marii ozdobiony*, Anverpij: w drukarni Marcella Parijs, 1667.
- Wujek Jakub, *Postille mnieyszey część pirwsza ozimia to jest krotkie kazania abo wykłady Świętych Ewangeliey na każdą niedziele y na każde święto od Adwentu asz do przeniaświetszey Troyce*, Posnaniae: ex officina Joannis Wolrabi, 1579.

Wujek Jakub, *Postille mnieyszey część wtora letnia to jest krotkie kazania abo wykłady Świętych Ewangeliy na każdą niedzielę y na każde święto ode dnia przenaświętszey Troyce asz do Adwentu*, Posnaniae: ex officina Joannis Volhrabi, 1580.

Zinckius Ioannes, *De Crisibus Commentarius. In quo de Natura, Proprietate, Differentiis, Speciebus, Utilitate atque necessitate Criseon, et dierum Criticorum; eorumque artificioso iudicio, calculo, atque prognostico, ex motu Lunae coelique Aspectibus cognoscendo, agitur. Nunc primum in lucem prolatus. Auctore Joanne Zinckio Medico et Philosopho, atque apud Friburgum Brisgoiae Professore olim celeberrimo*, Francofurti: impensis haeredum Nicolai Bassaei, 1609.

LITERATŪRA

Braziūnienė Alma, „Senųjų asmeninių Lietuvos bibliotekų tyrimai: „status quo“, in: *Atminties institucijų rinkiniai*, sud. Arvydas Pacevičius, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 33–65.

Čaplinskas Antanas Rimvydas, *Valdovų kelias. Antra knyga: Didžioji gatvė*, Vilnius: Charibdė, 2002.

Janonienė Rūta, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, Vilnius: Aidai, 2010.

Kamuntavičienė Vaida, „Žemaičių vyskupijos parapijų bibliotekos 1675–1677 m.“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, 2005, t. 19, kn. 1, p. 307–324.

Kolendo-Korcak Katarzyna, „Epitafium Jerzego Rudominy i jego towarzyszy w farze w Nowogrodku – rzeźba inspirowana literaturą i literatura inspirowana rzeźbą“, in: *Literatura a rzeźba*, pod red. Tomasz Szybisty, Kraków: iMedius, 2018, p. 165–178.

Liškevičienė Jolita, „Kamojys (Kamojai)“, in: *Vadovas po Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę*, sud. Aistė Paliušytė ir Irena Vaišvilaitė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012, p. 269–270.

Lulewicz Henryk, „Rudomina Dusiacki Jan (ok. 1543–1621) wojski brasławski“, in: *Polski słownik biograficzny*, t. 32, Wrocław–Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1989–1991, p. 670–671.

Lulewicz Henryk, „Rudomina Dusiacki Piotr (zm. 1649) chorąży brasławski, starosta uświacki, kasztelan derpski, smoleński“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 32, Wrocław–Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1989–1991, p. 677.

Matušakaitė Marija, *Išėjusiems atminti: laidosena ir kapų ženklimas LDK*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009.

Pacevičius Arvydas, *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864: dingęs knygos pasalis*, Vilnius: Versus aureus, 2005.

Paknys Mindaugas, *Vilniaus miestas ir miestiečiai 1636 m.: namai, gyventojai, svečiai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006.

Tacitas Publijus Kornelijus, *Rinktiniai raštai*, iš lotynų kalbos vertė Dalia Dilytė, Janina Mažiulienė, Vilnius: Vaga, 1972.

Sarcevičienė Jolita, „Knygos Vilniaus miestiečių namuose XVIII a. pirmoje pusėje“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, t. 47, Vilnius, 2019, p. 249–280.

- Vaišnoravičius Kazimieras Jonas, *Kelionė po Europą su jaunuoju kunigaikščiu Ostrogiškiu: 1667–1669 m. dienoraštis*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009.
- Žemaičių vyskupijos vizitacija 1675–1677 m., (ser. *Lietuvos istorijos šaltiniai = Fontes historiae Lituaniae*, t. 10), parengė Mindaugas Paknys, Vilnius, Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011.
- Žemaičių vyskupijos vizitacija (1579), parengė Liudas Jovaiša ir Juozas Tumelis, Vilnius: Aidai, 1998.
- Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai (1611–1651 m.), (ser. *Lietuvos istorijos šaltiniai = Fontes historiae Lituaniae*, t. 11), parengė Liudas Jovaiša, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011.

The Library of the Kamojys Parish Church in the Seventeenth Century

Summary

The article deals with the library of the Kamojys church that was inventoried during the visitation of the church in 1654. It also includes a description of the library and a discussion of the kind of books they might have been. The parish church of Kamojys in the Sviriai deanery of the Vilnius diocese has long attracted attention for its exceptional architecture. In the early seventeenth century, the massive two-tower brick church was still an exception rather than the rule in a province of the time. The architecture of the church, which was quite modern for the period, was also an attraction. However, the history of the parish has not been studied in detail. This article focuses mostly on the collection of books in the library of the Kamojys church, which was unusually large in the practice of the Vilnius diocese in the mid-seventeenth century. At that time, the libraries of parish churches consisted of only a dozen or so books on average, while in Kamojys, a collection of about two hundred books was inventoried, and these were not the books that were concerned with liturgical or pastoral activities alone. The library contained a number of Classical authors, medieval writers, historical books, religious polemics, books classified as heretic, publications on fish, plants, midwifery, and even a Muslim book in Turkish. In 1606, the church in Kamojys was funded by Jonas Rudamina Dusetiškis (Jan Rudomina Dusiacki, c. 1543–1621), but it was his son Petras Rudamina Dusetiškis (Piotr Rudomina Dusiacki, died in 1649) who paid even more attention to it. It was his milieu that initiated the larger part of this collection of books, which later ended up in the Kamojys church in one way or another. The article discusses, in general terms, the history of the Kamojys church, its founders, and the collection of books inventoried in the seventeenth century and analyses the kind of books, their authors, and the fate of the library. Although the article does not offer a typical picture of a parish church library of the mid-seventeenth century, the discussion of the collection gives a better general understanding of the libraries of the nobility at that time and the books that used to be collected and read.

KEYWORDS: Grand Duchy of Lithuania; the Catholic Church; parishes; Kamojys; nobility; Rudamina Dusetiškis; Rudomina Dusiacki; funding; libraries; books; early literature.

Gauta 2022 01 10

Priimta 2022 03 23